

„Figyeljétek a mesélő embert”

Esszék és tanulmányok Lengyel Péterről

Szerk. Radvánszky Anikó

Ráció, Bp., 2013. 639 old., 4500 Ft

(Libra librorum 1)

Lengyel Péter a XX. század második felének kiemelkedő prózaírója. Akkor is így van ez, ha pályája, jelenléte az irodalmi életben vagy fogadtatása korántsem volt olyan látványos, mint mondjuk Esterházyé vagy Nádasé. Még azt is el lehet mondani, hogy poétikailag nem hozott annyi újdonságot, mint néhány pályatársa, arról azonban széles körű közmegegyezés van, hogy rendkívül jelentős és értelmezők új és új nemzedékeit mozgósító életműről van szó.

A jelen kötet két egymástól független szempontból is fontos és izgalmas. Egyrészt azért, mert 2010 decemberében tartottak egy tanácskozást Lengyel Péterről, és ez a tény (mondhatnánk: sajnós) nagyon is figyelemre méltó. Az volna az irodalmi élet normális működése, ha az irodalom hivatásos értelmezői (kritikusok, irodalomtörténészek, szociológusok, pszichológusok, mindenféle társtudományok képviselői) rendszeresen és gyakran nyilvánosan eszmét cserélnének az élő irodalom jelenségeiről, műveiről, szereplőiről; ha nem kivételes, ünnepi alkalom volna egy-egy ilyen konferencia (és így esetleg méltatlanul felértékelődne), hanem évente akár többször is rendeznének ilyen egyetemek, intézetek, írószervezetek. Másrészt az a könyvsorozat, amelynek ez a nyitó kötete (Libra Librorum), ha jól értem, jeles írókról a legfontosabb interpretációkat gyűjtené egybe. Nagyon régóta szükség volna effajta gyűjteményekre kevés van belőlük, és azok is a klasszikusok recepcióját dokumentálják (és már rég nem kaphatók). A jelen vagy a közelmúlt fontos szerzőinek befogadástörténetét fáradságos munkával lehet csak rekonstruálni, holott eredménye igen hasznos volna nemcsak az egyetemisták, hanem már a középiskolások és minden érdeklődő olvasó számára is. A közelmúlt egy-egy

művének megértéséhez közelebb vihet, ha látjuk: hogyan fogadta a kritika, milyen elemzések születtek róla, miféle viták folytak körülötte.

A kötet tehát vegyíti a három éve megrendezett konferencia anyagát a Lengyel Péterről szóló legfontosabb írások kollekciójával és ez helyes döntésnek bizonyul; a konferencia (nyilván átírt, kibővített) előadásai maguk is a Lengyel-recepció részei, még ha nem a művek megjelenésével egyidősek is (de hát a többi írás sem feltétlenül az). Az is rendjén van, hogy a szerkesztő nem törekszik teljességre. Nyilvánvaló, hogy sokkal több írás látott napvilágot a művekről, itt csak a legfontosabb, legérdekesebb vagy legjellegzetesebb szövegeket gyűjtötte egybe. A többi legfeljebb azoknak hiányozhat, akik kifejezetten a befogadás legapróbb részleteire kíváncsiak de hát ők azért a megcélzott olvasóknak elenyésző kisebbsége, és kár lett volna megterhelni az így is vaskos válogatást sok-sok igénytelen napi kritikával. Nem ártott volna azért egy (lehetőség szerint) teljes bibliográfiát összeállítani a recepcióról, amely egyben a fogadtatás dinamikájáról (kihagyásairól, sűrűségéről, hangsúlyairól stb.) is tájékoztathatott volna.

Az írások sorrendje az egyetlen értelmes változatnak látszik: időrend, betűrend vagy hasonló megoldások helyett a Lengyel-művek megjelenési időpontja szerint rendeződnek fejezetekbe, az előszó (Dérczy Péter) és a szerkesztői bevezető után a Lengyellel általában, összefoglaló jelleggel foglalkozó tanulmányok, majd sorra az egyes művekről szóló írások következnek. Az utolsó nagy fejezet pedig a méltatásokat tartalmazza, és két interjút.

Minthogy Lengyel már több mint négy évtizede jelen van az irodalmi életben, természetes, hogy a szerzők egy része az ő nemzedékéhez közel álló, neves kritikus: ők Lengyel máig meghatározó és a többi szerző írásaiban is vissza-visszatérő értelmezők: Balassa Péter, Radnóti Sándor, Györffy Miklós. (Pór Péter a konferenciára írt tudtommal első ízben tanulmányt Lengyelről.) Vannak, akik mintegy kötelességből tartották rajta a szemüket Lengyel

munkásságán: Béládi Miklós, aki mindig is ambicionálta, hogy pártolja a fiatal irodalmat, vagy a sokáig csak a határokon túlról figyelő Albert Pál és Határ Győző. Vannak, akik többször is visszatérnek Lengyelhez – Benyovszky Krisztián, Papp Ágnes Klára, Visy Beatrix –, és van néhány meglepő név, mint a Budapest történetével és jelenével intenzíven foglalkozó művelődéstörténész Török Andrásé, vagy a tekintélyes történész Hanák Péteré – mindkettejüket a *Macskakő* ihlette hosszú, alapos tanulmány megírására. Bizonyos értelemben meglepetés Pomogáts Béla szerepeltetése is. Mivel ő rengeteg könyvkritikát írt, a szerkesztőt dicséri, hogy észrevette: az *Ogg második bolygójáról* írott recenzió kiemelkedik Pomogáts bírálatainak nagy tömegéből, szerzőjének kiváló minőségérzékéről tanúskodik, és megfontolandó szempontokat vet föl.

Ugyancsak kellemes meglepetést jelentenek az alkalmi köszöntők és az írótlársak által írott méltatások: Petri, Esterházy, Nádas vagy Parti Nagy írásai persze egyszerre világítanak rá a felköszöntő és az ünnepelt gondolkodásmódjára, írói vonásaira, de mindegyik kiváló, izgalmas szöveg. És külön említést érdemel a fiatal nemzedék jelenléte: közülük többen (Radvánszky Anikó, Bazsányi Sándor és Wesselényi-Garay Andor, Visy Beatrix, Bán Zsófia, Papp Ágnes Klára) a tér, valamint a (fény)kép és a Lengyel-regények kapcsolatát vizsgálják, nagy felkészültséggel és a legfrissebb szakirodalom fölényes ismeretében. S ha hozzávesszük Bónus Tibor, L. Varga Péter és Horkay-Hörcher Ferenc írásait, feltűnik, mennyire különböző, csaknem összebékíthetetlen iskolákat, személetet, irodalomelméleti elveket és ízlést képviselnek ezek az irodalmárok. Bármennyire kevés közös van is bennük, úgy fest, abban megegyeznek, hogy Lengyel Péter művei érdemesek az értelmező figyelemre.

A mindig szellemes Határ Győző azt írja, hogy leleplezte „a Péterek” összeesküvését – azt, ahogyan Nádas, Esterházy és Lengyel egymásra utal, reflektál, olykor egyenesen megszólítja az egyik író a másikat. Ezt a „Péterek”-toposzt persze nem ő találta ki, több tanulmány utal is rá, némelyik jogos

kritikával. Az észrevétel mélyebb értelmét egy látszólag szürke, filológiai tanulmány világítja meg. Valaha ugyanis Csalog Zsolt is írt Lengyel *Cseréptöréséről* egy kéziratban maradt bírálatot, és Soltész Márton ennek a szövegnek a keletkezéstörténetéről számol be: miért, mikor írta ezt Csalog, elhangzott-e, milyen kapcsolat volt a két író között – ezek a fő kérdései. Valóságos nyomozás zajlik az olvasó szeme előtt (Lengyel szellemétől nem épp idegenül), és Soltész rámutat: miféle bensőséges viszony volt e két, egymástól poétikailag és tárgyválasztásban oly távol levő író között, akiket összekapcsol (többek között) a társadalom iránti szenvedélyes érdeklődés. És bizony, létezik egyfajta összeesküvés: a „Pétereken” kívül részt vesz benne Csalog is, Bereményi is, Kornis is – és még sokan –, akár valóságosan (ez lett volna a *Rondó*-projekt, egymással felelő szövegek írása), akár csak úgy, hogy ezek a remek írók a magyar irodalom, az új próza fenntartására, továbbépítésére, megújítására szövetkeztek, deklarációk nélkül, de elszántan.

Volt valamikor a hetvenes években egy televíziós interjú Pilinszkyvel, a riporter arról faggatta, miért nem áll elő újabb kötettel, miért ír olyan keveset, eddigi kötetei is olyan vékonykák... Pilinszky láthatóan zavarban volt, nem akart, nem is igen tudott válaszolni, módfelett kínosan érezte magát – és ez a nézőre is átragadt. Mégis diadalmaskodott: ezzel az udvarias, de szemmel látható elutasítással érzékeltette, hogy az irodalmi alkotás nem elvárható, kikövetelhető, s végképp nem sürgethető. Hogy maga a kérdés is bántó, s főként: értelmetlen. A Lengyelről szóló kötetben is elő-előkerül, hogy vajon a hosszabb ideje hallgató író vajon mikor áll már elő újabb művel. Érdemes Pilinszky el nem hangzott „válaszával” felelni ezekre a kérdésekre: örüljünk mindannak, ami eddig megíródott, ha az jó; és persze majd örüljünk annak is, ha lesznek továbbiak és jók lesznek. Sürgetésnek nincs helye.

Kálmán C. György